

Снежана ЈОВАНОВА-МИТКОВСКА

37.091.12:005.963.5].011.3-051:796

ПРОФЕСИОНАЛНИТЕ ЗНАЕЊА И КОМПЕТЕНЦИИ НА НАСТАВНИЦИТЕ ПО ФИЗИЧКО ВОСПИТУВАЊЕ

Abstract

Following current trends in education today, more than ever, searching for the answer to the question of the competence of the teacher, core competencies, knowledge, skills that should have every modern teacher (departmental, event), which will be based for his further professional development.

Having in mind the importance and role of physical education for the development and practice healthy lifestyles, developing awareness of the importance of their own health, the need for fostering the development of physical abilities, raises the question of the competence of the teacher in physical upbringing and education as one of the factors that determine the successful implementation of teaching physical education and upbringing.

In the paper we tried to answer several key questions: Who and what competencies should have modern teacher? Based on the analysis of the course programs in physical education (basic and methodology) into teaching faculties in Macedonia to determine: Who and what knowledge and competences should have future school teacher in physical education and the question whether the necessary changes aimed to improving the competence of these teachers?

Key words: *physical education and education, key competencies, teacher.*

Вовед

Прашањето за релевантноста на вештините и компетенциите на современиот наставник, е прашање кое се повеќе ја бранува стручната и научната јавност. Ова повеќе оттаму, што наставникот е еден од клучните фактори за квалитетот на образованието и развојот на современото општество.

Последниве години, во многу европски земји, вклучувајќи ја и нашата, како резултат на теоретски проучувања, емпириски, развојни, компаративни и други видови истражувања, се направија обиди за идентификување на клучните компетенции кои треба да ги поседува современиот наставник, што резултираше со утврдување на каталози на клучни компетенции на современиот наставник - наставникот по физичко воспитание и образование.

Современиот наставникот е поставен во епицентарот на образовниот систем, што од своја страна поставува обезбедување на низа претпос-

тавки кои се однесуваат на: Обезбедување на систем за подготовка на наставници; обезбедување на доволно практична обука и настава; оспособување за примена на современа технологија; создавање на систем за перманентно учење, создавање на систем и ресурси за обука; воведување на систем за унапредување и мотивација на добрите наставници и мерки за подобрување на другите - материјална, предметна, морална мотивација на наставникот; стимулирање за вложување на средства за инвестирање во своето знаење.

Новите компетенции и промените во курикулумите за образование на наставниците прават „пресврт од трансфер на знаења кон развој на компетенциите како цел на образованието,“¹.

Поаѓајќи од фактот за значењето и улогата на физичкото воспитание и образование за развојот и практикување на здрав начин на живеење, значењето и важноста од чување на сопственото здравје, потребата од негување и развој на физичките способности, сè поставува и прашањето за компетентноста на наставникот по физичко воспитание и образование, како еден од факторите од кои зависи успешната реализација на наставата по физичко воспитание и образование

Клучни во таа насока се прашањата: Кои и какви компетенции треба да поседува современиот наставник? Кои и какви знаења и компетенции стекнува идниот одделенски наставник од аспект на физичкото воспитание? дали се потребни промени во насока на подобрувањето на компетенциите на овие наставници?

Компетенција, компетентност на современиот наставник

Терминот компетенција, термин кој има долга историја, уште од стара Грција, Рим, термин со слична идентификација, старогрчки *ikanótis* (*ικανότης*), особина, способност, способност за да се постигне нешто, вештина, *competens*-латински да се може и да се биде во согласност со законот, *competentia* - способност, можност, дозвола, *competence* - способност, вредност, особина.

Компетенциите на наставникот се однесуваат на капацитетот на поединецот за справување со лепезата на сложени активности во воспитно – образовната и наставната работа. Тие, всушност се однесуваат на потребните знаења и вештини кои треба да ги поседува секој современ наставник.

Клучните компетенции се однесуваат на основните (најважните) знаења, умењата и вештини што се неопходни да ги поседува наставникот за да може квалитетно да ја изведува наставничката професија, која поставува сложени барања и постојано усовршување.

„Компетенциите се „интегриран збир на лични особини, знаења, вештини и ставови кои се епотребни за ефикасна работа во различни

¹ Baranović, B. (ur.) (2006), *Nacionalni kurikulum za obvezno образование u Hrvatskoj: različite perspektive*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja u Zagrebu;

наставни контексти. (Koster et al., 2005; Tigelaar, Dolmans, Wolfhagen, & Van Der Vleuten, 2004, според Kovacevic, I, 2013).

Во „Каталогот на клучни компетенции на наставниците во Р. Македонија“, постојат неколку клучни подрачја на професионален ангажман на наставниците:

1. стручни познавања од наставната област, предметот и методите на наставата;
2. поучување и учење;
3. создавање стимулативна средина за учење;
4. социјална и образовна инклузија;
5. комуникација и соработка со семејството;
6. професионален развој и професионална соработка (Каталог на клучни компетенции на наставниците, 2013:3).

Според ЕНТЕП компетентниот едукатор на 21от век треба да ги поседува сите карактеристики на традиционално сфатен „добар“ едукатор, но и да стекне низа на нови компетенции кои ќе му овозможат да земе учество во „доживотното учење во општеството на знаења, да ја развие европската димензија на образованието, да го подигне статусот на својата професија во јавноста и довербата и квалификациите, да промовира мобилност на едукатори во Европа.

Поконкретно одредување на компетенциите имаме кај Јанковиќ, П. (2007) кој ги одредува следните компетенции:

- познавање на теоријата и практиката на воспитанието (посебно знаења во врска со развојот и воспитанието на децата, учениците);
- оспособеност за сопствено доживотно учење и професионален развој (посебно во вид на иновации денес познати под називот „акциони истражувања), односно решавање на проблеми во праксата како посебен вид на стручно усовршување во партнерство со децата, колегите и родителите) (Пешиќ, М., 1998);
- знаења и способности за критичко размислување, истражувачка работа и решавање на практични проблеми;
- поседување на т.н. педагошки способности или „педагошки компетенции“ (Стојановиќ, А., 2006) во смисла вештини на приближување на децата помалку разбирливи и сложени појави во природата и општеството;
- знаења и способности потребни за сопствено креирање на воспитно-образовни планови и програми;
- знаења и способности потребни за создавање на стимулативна атмосфера во училиштето;
- вештини за работа со различни возрасти на деца/ученици;
- осетливост за развојните проблеми и потребите на одделни деца;

- способности за тимска работа во колективот на наставници или партнерско дејствување на релација наставник-родител или наставник-други стручни лица;
- знаење и способности за евалвација и самоевалвација;
- оспособеност за користење на нови образовни и информационални технологии;
- вештини на комуницирање (вербално, со говор на телото, средства за ликовно или музичко изразување, емпатиско комуницирање и сл.);
- интерес за иновации;
- способност за анимација охрабрување на деца и т.н.

Наведените компетенции може да се дополнат уште со неколку нови компетенции кои се однесуваат на оспособеноста на наставникот за работа во мултиетничка, мултикултурна средина, оспособеноста за препознавање, превенирање на различни облици на насилно однесување, како и оспособеноста на наставникот за интеркултурна комуникација.

Иницијалното образование, едукацијата која студентите ја добиваат на Факултетите за образование на наставен кадар за основното и предучилишно образование, е базата за формирање и развој на овие и слични компетенции, кои понатаму се развиваат, усовршуваат како резултат на влогот во сопствениот професионален и кариерен развој.

Факултетите за едукација на наставен кадар во Р.Македонија, последниве години работеа на редизајнирање на сопствените програми во насока на креирањето на такви компетенции кои ќе претставуваат интегрирани теоретски и практични капацитети, комбинација на знаење, разбирање, вештини, способности и вредности карактеристични за професионални профили компатибилни со оние во европскиот образовен простор.

Компетенциите со кои ќе се стекнат студентите на факултетите за едукација на наставен кадар можат да се категоризираат во неколку групи:

А. Генерички (општи) компетенции - треба да ги поседува секоја високообразована личност и наставник, без оглед на предметот што го предава и без оглед на нивото во кое предава (способност за комуникација, соработка и тимска работа, критичко мислење); флексибилна и креативна примена на стекнатите знаења, вештини и способности во практиката; информатичка писменост; иницијативност и амбициозност; автономност, (само) критичност, (само) вреднување и свест за потребата за континуиран професионален развој; организациски и лидерски способности – менторство на студенти, приправници, работа во училишни тимови; комуникација на странски јазик; познавање на воспитно-образовните концепции, нивните историски и филозофски основи; познавање и разбирање на развојните законитости, разликите и потребите на поединецот; познавање и разбирање на социјалните системи; познавање и разбирање на институционалната рамка на работа; оспособеност за

истражување на воспитно образовната дејност; креирање на позитивна клима за учење; користење на ИКТ во наставата; планирање, реализирање и вреднување на воспитно-образовната работа; педагошко водење на групата и справување со хетерогеноста на децата и учениците (индивидуални, културни, социјални); следење, проверување и оценување на постигнувањата на учениците; разбирање на значењето на родителско-училишната соработка и односите со локалната средина.

Б. Специфични компетенции за воспитно - образовна работа со деца од рана училишна возраст - треба да ги поседува секој наставник кој работи во одделенска настава, како: познавање и разбирање на содржинските и дидактичките особености на одделенската настава; познавање, разбирање, развивање и реализирање на курикулумот за одделенската настава; дидактичко обликување на содржините по соодветни наставни предмети заради остварување на целите на државниот наставен план и програма (планирање); познавање на развојните карактеристики на деца од рана училишна возраст; познавање и разбирање на содржините од предметите што се предаваат; продлабочени знаења од областа на македонски јазик, математика, природни науки, општество, уметност, физичкото и здравствено образование, техничка култура и англиски јазик; дидактичко обликување на наставен час (форми, методи, средства) според потребите и способностите на учениците од рана училишна возраст; избор на форми за следење и вреднување на учениковите постигнувања, компатибилни со наставниот предмет; планирање и реализирање на воннаставната дејност во основното училиште; познавање и разбирање на психолошките законитости во процесот на учење; користење на психолошко-педагошки знаења за работа со деца со посебни потреби.

Врз основа на наведените генерички и специфични компетенции може да се изведе заклучокот дека образованието на наставникот треба да биде мултидисциплинарно, да му овозможи широко општо образование, широко предметно знаење, добро познавање на педагогијата, вештини и компетенции.

Во рамки на специфичните компетенции кои треба да ги поседува наставникот, е наведена и компетенцијата познавање и разбирање на содржините од предметите што се предаваат;

Во студиските програми на Факултетите за едукација на наставен кадар за предучилишното и основното образование се поставени и предметите: Основи на физичко воспитание и образование (називот на предметот е различен во различни студиски програми што говори за потребата од еднозначна терминологија и имиња на предметите) и Методика на наставата по физичко воспитание и образование). Во предметните програми на наведените предмети се јасно назначени целите како и компетенциите со кои ќе се стекнат студентите по завршување на нивното иницијално образование.

ФАКУЛТЕТ	НАЗИВ НА ПРЕДМЕТ	СЕМЕСТАР	ФОНД НА ЧАСОВИ	ЕКТС
Факултет за образовни науки Штип	Физичко и здравствено воспитание со методика 1	петти	2+2+1	6ЕКТС
	Физичко и здравствено воспитание со методика 2	шести	3+2+2	8 ЕКТС
Педагошки факултет, Битола	Основи на спортот и здравственото воспитание	петти	3+2	6 ЕКТС
	Методика на наставата по спорт и здравствено воспитание	шести	3+2	6 ЕКТС
Педагошки факултет, Скопје	Основи на физичко образование	седми	2+2+1	5 ЕКТС
	Физичко образование со методика	осми	2+2+1	5 ЕКТС

Од податоците поставени во табелата јасна е констатацијата дека имаме различни називи на предметите, истите се слушаат во различни семестри, со различен фонд на часови и различен број на ЕКТС, што говори за потребата од интервенција, изедначување на број на кредити, фонд на часови, називи на предмети, со што би се овозможил трансферот на студенти од факултет на факултет.

Што се однесува до целите кои треба да се постигнат и компетенциите кои треба да ги стекнат студентите од овие наставни предмети, забележуваме сличност во поставеноста на целите т.е. дека студентите стекнуваат знаења за: значењето и улогата на физичкото воспитание за правилниот раст и развој на децата; за структурата на телесните вежби, процесот на формирање на моторички навики и моторички способности кај децата; знаења за различните форми на примена на фундаменталните движечки вештини кај децата преку нивна практична реализација; се оспособуваат за практична реализација на содржините по предметот физичко и здравствено образование во основното образование, правилна примена на форми, методи, средства; креирање на оперативни планови за реализација на наставни часови; сознанија за мерките на безбедност како и усвојување на постапки за евалуација, следење и вреднување на морфолошкиот и моторичкиот развој и постигнувањата на учениците.

Вака поставените цели се во насока на развој на конкретните компетенции од областа на физичкото воспитание и образование кај одделенскиот наставник.

Всушност успешната имплементација на часовите по физичко воспитание во одделенската настава (прво-петто одделение од девет-годишното образование) зависи од следните наставнички компетенции:

- Знаења од конкретната област спорт, физичко и здравствено образование, методика на физичкото воспитание и образование (планирање, организација, артикулација и реализација на наставата од оваа област), знаења за организациските форми на ФО како услов за ефикасност на самиот час, знаења за изворите, средствата и методите за реализација на наставни содржини по ФЗО, знаења од општата, развојната и педагошка психологија, знаења за развојните карактеристики на децата, нивните моторички способности - нивно јавување, развој и промени, знаења за карактеристиките на детскиот развој во сите сегменти, влијанието на телесното вежбање врз севкупното здравје - физичко, ментално;
- Вештини за комуникација соработка со деца од различни средини, култури, различни способности; колеги; персонал, родители;
- Способности - способност за следење, набљудување, способност за проценка на одредени ситуации кои можат да водат до незгоди, анализа, генерализации, заклучоци;
- Примена на знаењето–критички и креативно ги применува во воспитно-образовната практика различните пристапи за реализација на наставата, да умее да интегрира и корелира предмети и содржини, да покажува педагошки сенс и такт;
- Вештини на учење - вештина за кооперативно, компетитивно учење, активно поучување, постојано усовршување и во оваа област.

Стегнатите компетенции меѓутоа не водат и кон успех во воспитно-образовниот процес. Без љубов кон децата, кон професијата залудни би биле сите напори. „Ако учителот само ја сака својата работа, тогаш тој е добар учител. Ако наставникот го сака ученикот како татко и мајка, тој е подобар од оној учител кој ги прочитал сите книги, но не ја сака својата работа, ниту учениците. Кога учителот ќе ги соедини љубовта кон работата и кон учениците, тогаш тој е совршен учител“ (Лав Толстој)

Заклучок

Ликот на наставникот, неговата едукација неговата компетентност се клучни за успешност на воспитно образовниот, наставниот процес. Оттаму, влогот во едукација на наставниот кадар, во јакнењето на нивните капацитети за ефикасно и ефективно извршување на бројните наставни, училишни обврски и задачи, значи паралелно и влог во развојот на идните генерации, влог во развојот на општеството.

Литература:

1. Arsić, M. (1996). *Kako (ne) ocenjivati učenike*, Kruševac;
2. Гојков и сарадници (2006). *Циљеви-компетенције учитеља и васпитача*, Вршац: ВШОБ, European Commission: Education and Culture (2005). *Common European Principles for Teacher Competences and Qualifications*, Преземено на 07.09.2014, http://domus.srce.hr/iuoun/images/dokumenti/dokumenti170209/principles_en.pdf;
3. Gordon, T. (2001). *Kako biti uspesan nastavnik*, Beograd: Kreativni centar;
4. *Green Paper on Teacher Education in Europe, 2000*;
5. Petljak Jakunić, B. (2008). *Učitelj danas – od zahtjeva, preko profesionalne podrške do kvalitete*, Преземено, на 07.09.2014, http://www.azoo.hr/admin/fckeditor/File/B_%20Petljak,%20Ucitelj%20danas%20od%20zahtjeva%20preko%20profesionalne%20podrske%20do%20kvalitete.doc;
6. Попова, К.Р. (2008). *Стратегији, методи и техники за успешно менаџирање со одделението или класот*, Скопје;
7. Razdevšek-Pučko, C. (2005). *Kakvog učitelja/nastavnika treba (očekuje) škola danas (i sutra)*. *Napredak: časopis za pedagogijsku teoriju i praksu*, 146 (1), 75-90;
8. Rosić, V. (Ur) (1999). *Međunarodni znanstveni kolokvij: Nastavnik – čimbenik kvalitete u odgoju i obrazovanju*. Rijeka: Filozofski fakultet
9. Štimac, V. (2006). *Kompetencije i njihova primjena u šest većih organizacija*. Преземено на 07.09.2014 од: <http://crosbi.znanstvenici.hr/datoteka/266181.VisnjaStimac.pdf>;
10. Vizek Vidović, V. (Ur.) (2005). *Cjeloživotnoobrazovanje učitelja i nastavnika: Višestruke perspektive*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja. http://www.dobridaskalov.edu.mk/index.php?option=com_content&view=article&id=454%3A2014-10-09-18-44-53&catid=1%3Alatest-news&lang=mk#sthash.RUqZtCao.dpuf.